

Yönetme ve Bağlama Kuramı

David Pesetsky

Çeviren: Ahmet Kocaman
Hacettepe Üniversitesi

Yönetme ve bağlama (government and binding) kuramı büyük ölçüde Chomsky 1981'de sözü edilen düşünce ve sonuçlardan kaynaklanan bir sözdizimi yaklaşımıdır. Aşağıdaki tartışma o kitapta üzerinde durulan model üzerinde durmakla birlikte 'Yönetme Bağlamaya (YB) katkıda bulunduğu için gözönüne alınan öneriler (Yönetme teriminin tanımı ve Bağlama kavramının bağıntısı da içinde olmak üzere) çoğu zaman birçok yönlerden ondan ayrılır. Gerçekteki kullanımda, YB terimi aşağıda belirtilen amaç ve açıklama biçimini izleyen ve kimi teknik varsayımları(bunların çoğu sorgulansa ve reddedilse bile) ortak payda olarak benimseyen çalışmalara verilen addır.

1.Amaçlar: YB kuramı diller arasında değişmez görünen (bu nedenle varsayımsal olarak doğuştan olan) sözdizimi ilkelerini betimlemeye ve diller arasındaki olası değişim parametrelerini eksiksiz bir biçimde belirtmeye çalışır. Bu bakımdan YB hem evrensel dilbilgisi(ED) hem de özel/belirli dilbilgileri kuramına doğru bir çabayı simgeler. Sözgelimi diller arasında değişim parametrelerinden birisi *What did Mary read?(Mary ne okudu?)* gibi bir sorunun İngilizce ya da Vata'da olduğu gibi, bir soru sözcüğünün tümce başına getirilmesini mi yoksa Japonca ya da Lakhota'da olduğu gibi, düz tümcelerin sözcük sıralanışının korunmasını mı gerektirdiği konusu ile ilgilidir. Ancak iki tür dilde de, çeşitli soru sözcükleri bulunan yapısal düzenlerde kimi benzer sınırlamalar buluyoruz. Bu sınırlamalar ED ilkelerinin katkılarının bir yansıması olarak kabul edilmektedir.

2. Açıklama biçimi: YB'de geliştirilen ilkelerin birçoğu, oldukça soyuttur ve doğrudan daha önceki sözdizimi kuramlarında bulunan(sözgelimi 'yapı' ya da kural gibi kavramlarla tam olarak çakışmazlar. Bunun yerine dilbilgisinin her bir ilkesi çok çeşitli yapılardaki düzgün yapılanmayı etkileyebilir. YB'nin bu özelliğinin genel olarak kuramın biçimi üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Somut bir örnek verelim: Dönüřlü (herself/kendisi) yapısı gibi öngönderimlerin düzgün yapılanmasını belirleyen kimi ilkeler, dolaylı olarak kimi dönüşüm hareket kurallarının uygulanmasını da belirler. Bu bakımdan 1a-b'deki edilgen tümceler arasındaki ayrım, 2a-b'deki dönüşlü adılarda benzer bir karşıtlık içinde yansır. Chomsky (1981) bu karşıtlıkları sınırlı ve sınırsız tümce yönetim özelliklerinin bağlam kuramıyla etkileşim biçimine bağlar. *t-*, Mary'nin içteki özne durumundan hareketiyle kalan iz (trace)'dir.

- 1a. Mary was believed [*t* to be happy].
- 1b. *Mary was believed [*t* was happy].
- 2a. Mary believed [herself to be happy].
- 2b. *Mary believed [herself was happy].

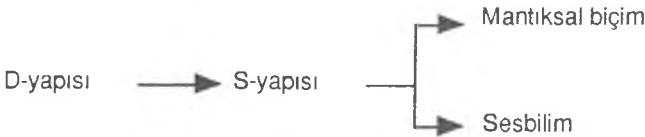
Burada tek bir dilbilgisi ilkesi yüzeysel olarak ayrı iki 'yapı'da işgörüyor. Tek tek yapıların birçok özelliklerinin öteki yapılara da uygulanabilen ilkelerle açıklanabileceğine dikkat çeken YB, tek tek yapıların bütün özelliklerinde bu niteliğın bulunduğunu öne sürer.

Dilbilgisinde 'edilgen yapı' gibi bir kavram ya da 'edilgen kuralı' gibi açık bir kavram yoktur. Bunun yerine dilbilgisi, çeşitli ilkelerin hiçbirine aykırı düşmeyen her sözdizimi yapısını iyi-biçimlenmiş (well-formed) olarak kabul eder. İngilizcede hiçbir dilbilgisi ilkesini çığnemeyen sözdizimi kuralları arasında edilgen tümceler vardır ama 'edilgen yapı' kavramının dilbilgisinde hiçbir yeri yoktur.

Sonuç olarak bu dilbilgisi dönüşümlerin hareketi için ya da öngönderim için yalnızca en genel kurallar(örn. move alpha/a'yı hareket ettir, move something somewhere/birşeyi bir yere hareket ettir) içerir. Dilbilgisi açıklamalarının yükü ise, öngönderim ya da hareket içeren yapılar üzerinde eleme görevi yapan ilkelerin etkileşimine düşer. Bu bakımdan YB yaklaşımında belli bir verinin açıklanması, dilbilgisinin değişik modüllerinden elde edilecek birçok değişik ilkeyi gerektirecektir (Bu nedenle bu tür açıklama modüler diye nitelenir). Sonuçta bu ilkelerin değişik dillere uygulanmasındaki küçük ayrımlar, bu diller arasında oldukça yaygın ayrımlara götürebilir. Diller arasındaki birçok değişimin bu tür küçük ayrımlardan çıktığı söylenmektedir.

3.Yönetme bağlama modeli:

YB genel kuralların bir düzeyi ötekine çakıstırdığı(mapped) bir dizi simgeleme düzeyinden söz eder. 1. çizimde Chomsky 1981'in 'T' modeli ya da klasik model görülmektedir:

Çizim1. Klasik YB modeli

D-yapısının ve mantıksal biçimin varlığı konusunda ateşli tartışmalar olmuştur; arasıra başka düzeyler de önerilmektedir. YB'de öne çıkan ilkeler arasında şunlar sayılabilir: X-Bar kuramı, Çevreleme (bounding) kuramı, Yönetim kuramı, theta kuramı ('theta' kılıcı ve erek gibi izleksel rolleri anlatmaktadır), bağlama kuramı, durum kuramı ve denetim kuramı.Bu dizelge kesin olmaktan uzaktır.

4.Öteki sözdizimi kuramlarıyla karşılaştırılması:

Genelleştirilmiş Öbek Yapısı (GÖYD/Generalised Phrase Structure)'de yapılan birçok çalışma YB'nin modüler açıklama biçimini ve varsayılan ilkelerin soyut niteliğini paylaşır. YB çözümlenmeleri çoğu zaman varsayılan ilkelerin ortak alanı açısından GÖYD çözümlenmelerinden teknik düzeyde ayrılır; örneğin çok sayıda simgeleme düzeyinden yararlanmak açısından ve dönüşüm hareketinin seçimine karşılık, çeşitli yapıların çözümlenmesinde özelliklerin saçaklanması açısından.

YB kuramı önce Bağıntı Dilbilgisinin (Relational Grammar) (BD) önerdiği birçok özel çözümlenme yöntemini ödünç almıştır. YB çalışmalarının BD ile ortak yanı, diller arası değişime ve temelli bir ED kuramının geliştirilmesine ilgi duymasıdır.